

Cengiz Han'ın İki Valisi, Mahmut Yalavaç ve Yeh-Lu Ch'u-Ts'ai: Devlet İdare Anlayışları ve Uygulamaları

Ganizhamal KUSHENOVA*

Özet: Cengiz'in müşavirleri ve aynı zamanda valileri olan Mahmut Yalavaç ve Yeh-lu Ch'u-ts'ai, devlet erkanı arasında çok önemli bir yer tutarlar. Mahmut Yalavaç'ın vergi prensibini onaylaması, Cengiz'in nezdinde önemini artırır. İki maliyeci arasında rekabet oluşmaya başlar. Ögedey Kaan döneminde Yeh-lu Ch'u-ts'ai, en yüksek makama çıkar, rakibi Mahmut Yalavaç'ı merkezden uzaklaştırır. Yeh-lu Ch'u-ts'ai, iktidardaki yetkisini Çin'in gelişmesi için kullanır. Devlet idaresinde, bürokratik yönetimi daha doğru bulur. Askeri aristokrasiyi sarsmak için uygulanan reformlar netice verir. Maliye işleri, devlet yönetiminde muhalefete yol açar. 1240'lı yıllara doğru devlet bünyesinde belirgin şekilde farklı gruplar ortaya çıkar. Yeh-lu Ch'u-ts'ai politikasında başarılı olur.

Anahtar Kelimeler: Ögedey Kaan, Mahmut Yalavaç, Yeh-lu Ch'u-ts'ai, Maliye, Posta Teşkilatı

Giriş

1206 yılında Cengiz Han tarafından kurulan devlet, 1227 yılına kadar Avrupa ve Asya kıtalarında birçok ülkeyi itaati altına almıştır. Cengiz Han, sadece Moğollara ait olmayıp, devlet dahilindeki ülkelere uygulanması gereken ünlü Yasa'sını çıkarır. Devletin bütün işlerinde reformlar gerçekleştirir ve mutlak hakiyet düzenini sağlar. Kendisi hayattayken, Kongurat soyundan gelen ilk karısı Börte'den doğan 4 oğluna devleti taksim eder ve üçüncü oğlu Ögedey'i halefi seçer. Ögedey, 'Büyük Kaan' sıfatıyla 1229 yılında tahta oturur. Kaan, babası tarafından tasdik edilen maliye ve iletişim sistemindeki reformları tekrar ele alır. Bu dönemde devletin sınırları, Doğu Avrupa'dan Asya'da Hindistan'a kadar uzanır. Buna rağmen devletin iç siyasetinde parçalanmalar meydana gelir. Vali Mahmut Yalavaç'ın çıkardığı vergi reformu değiştirilerek, sadece Çin'e ayrıcalık tanınır. Ögedey Kaan'ın kişiliği nedeniyle devlet, Çinli baş vezir Yeh-lu Ch'u-ts'ai'in doğrudan etkisi altında yönetilmiştir.

* Ahmet Yesevi Üniversitesi Tercüme Merkezi / Türkistan / KAZAKİSTAN
didaryavrum@yahoo.com

1. İki Moğol Valisi

Mahmut Yalavaç: Cengiz ve Ögedey Kaan dönemlerinden 1254'e kadar Moğol yönetiminde görev alan en ünlü Türk sivil idareci Mahmut Yalavaç'tır (Ögel 2002: 214; Bretschneider 1910: 11; Togan 1981: 263-264). Mahmut Yalavaç hakkındaki tarihi kayıtlar şu şekildedir: Alış-veriş yapmak amacıyla Harezmsah Muhammed'in ülkesinden gelen üç tüccar, memleketine dönmekleri sırada, Cengiz Han, emrindekilere, bu tüccarlarla birlikte Sultan'ın ülkesine gidip orada ticaret yapabilecek adamlar seçmelerini ve seçilenlere gerekli sermayeyi vermelerini emretmiştir. Bu kervan, Reşidüddin ve Cüveynî'nin kayıtlarında, 450 Müslüman'dan oluşmuştur (Howorth 1970: 26). Kervanda bizzat Cengiz Han tarafından elçi heyeti olarak gönderilen Harezmlî Mahmut Yalavaç, Buharalı Ali Hoca, Otrarlı Yusuf Gemrga (Kenka) vardır (Barthold 1963: 463). Bu hadiseden sonra Mahmut, Moğol Devleti'nde umumî vali statüsüne kadar yükselmiştir. Fakat belirtmemiz gereken nokta şu ki, Moğolların Gizli Tarihi'ne göre Mahmut Yalavaç, Müslümanların memleketini tamamen işgal ettikten sonra ortaya çıkmıştır. "Urunggeçi şehrinin Hurumşi ailesinden baba Yalavaç'ı (Cengiz Han) yanında alıkoydu ve sonra da Kitanların şehri olan Cung-du'ya vali yaptı" denilmiştir (Moğolların Gizli Tarihi: 1995: 185). Bu arada B.Ögel, vali terimine şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "Valilik, pek açık olmayan bir müessesedir, darugaçi (hakim) ise her şeye muktedir olan bir kimsedir. Valiler bile darugaçi emrindedir" (Ögel 2002: 215).

Yalavaç'ın, Cengiz Han'ın hizmetinde -Harezm'e elçi olarak gönderilmesinden- daha önce bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Cengiz'e sadık hizmetçi ve üstelik Harezmlî olduğu için yukarıda söz edilen elçilerle gönderildiği belli olmaktadır. Cengiz Han, Mahmut ve Mesud Yalavaçlar'a şehir işlerinde çok tecrübeli olduklarından, Kitan halkının idare ve mahkeme işlerini yüklemiş (Spuler 1972: 43), Mahmut, Pekin vilayetinin valisi (darugaçi) olmuştur. Kültürlü insanları devletine çekebilen Cengiz Han'ın yabancı müşavirlerinin arasında, zamanla maliye konusunda ilk akla gelen isim Mahmut Yalavaç olmuştur (Yuvalı 1997: 124). Koruma işleri de darugaçinin görevlerinden biri olmasına rağmen Mahmut Yalavaç ile oğlu Mesud Yalavaç'ın görevleri, daha ziyade maliye işlerine yöneliktir. Ögedey Kaan'ın ilk tayinleri sırasında- Büyüyük Kaan adına Türkistan ve Maveraünnehir halkının idaresine gönderilen Mahmut Yalavaç Harezmlî ile Yeh-lu Ch'u-ts'ai birlikte yer almıştır. Mahmut, bu bölgeye tayin edildikten sonra Hocend'e yerleşmiştir (Ögel 2002: 209, Grousset: 1980: 315, Trever vd.1950: 327, Kafalı 2002: 345).

Ögedey'in saltanat yıllarında Mahmut Yalavaç'ın durumu pek belirgin değildir. Fakat bu dönem için Yalavaç'ın Hocend'de oturarak vilayetin ekonomik, idarî ve siyasî işlerini denetlediği ve idarî teşkilâta baskak sistemini getirdiği söylenir.

M.Kafalı'ya göre bütün Türkistan şehirlerini idare eden Mahmut Yalavaç'ın yanında, ulus sahibi Çağatay'ın bu ülkedeki hakimiyeti etkisizdir (Kafalı 2002: 345). Ayrıca, 1238 yılında Maveräünnehr'de ortaya çıkan Tarabî isyanında, Mahmut Yalavaç ile tekrar karşılaşmaktayız. Kaynaklarda Buhara halkını Moğolların büyük bir katliamından kurtaran kişinin Mahmut Yalavaç olduğu ve bu hadiseden sonra Maveräünnehr'i terk ettiğinden bahsedilmiştir. Bu arada Mahmut'un o bölgeden kendi isteğiyle çıkmadığını, Çağatay ile arasındaki çarpışma nedeniyle bölgeyi terk etmek zorunda kaldığını belirtmemizde yarar vardır. Mahmut'un ondan sonraki durumunu Cüveynî şöyle zikretmiştir: “*Ögedey, Mahmut Yalavaç'ı Hitay'ın hükümdarlığına, Mesud Beyi de Ceyhun sahiline kadar Maveräünnehr, Uygur, Hoten ve Kaşgar beldelerinin hükümdarlığına tayin etti*” (Cüveynî 1999: 137). Hayatının sonuna kadar bu görevinde kalan Moğol döneminin ünlü Türk idarecisi Mahmut Yalavaç, 1254 yılında Pekin'de vefat etmiştir (Trever vd. 1950: 333).

Yeh-lu Ch'u-ts'ai: Yeh-lu Ch'u-ts'ai, 1190 yılında Yan memleketinde doğmuştur (Howorth 1970: 117). O, Curçenler tarafından yıkılmış olan Kidan hükümdar evi üyesiydi. Hitay kökenli, eski Liao hanedanının soyundan geliyordu (Marshall 1995: 42). Grousset ise Hitayların Moğolca konuştuklarını ve Yeh-lu Ch'u-ts'ai'nin Çinlileşmiş Moğol ırkıdan olduğunu ileri sürmektedir (Grousset 1980: 224). Yeh-lu Ch'u-ts'ai, Konfüçyus felsefesi üzerinde eğitim almış ve Curçen hükümetinin devlet memuru idi (Gumilev 1992: 147). Grousset'e göre Çin şehri, Pekin'in alınmasından sonra elde edilen eserler veya Moğol hizmetine girenler arasından Cengiz Han'ın hoşuna giden Kin prensi Yeh-lu Ch'u-ts'ai'di (Grousset 1980: 227). Yeh-lu Ch'u-ts'ai, Moğol hizmetinde Cengiz Han'ın danışmanı olarak göreve başlamıştır. O, Müslüman sistemini anlatan 'Mathapa' adında tablo yazmıştır. Yeh-lu Ch'u-ts'ai, yetenekli bir astronomdu. Bunun yanı sıra coğrafya ve aritmetik konularında da bilgili birisiydi (Howorth 117). Cengiz Han döneminde Moğolların hizmetine geçen Yeh-lu Ch'u-ts'ai, Cengiz Han'ın sadık görevlilerinden, yakın müşavir ve maliyecilerinden biri olmuştur. O, Cengiz Han'ın 1219-1224 yılları arasında Batı ülkelere yaptığı sefere katılmış ve bu seferi “Batı Seyahatinin Raporu”¹ adlı eserine kaydetmiştir (Bretschneider 1910: 9).

Cengiz Han'ın halefi Ögedey tahta oturduktan sonra Yeh-lu Ch'u-ts'ai, devlette çok itibar kazanmıştır. Cengiz'in yetenekli müşavir maliyecilerinden biri olan Yeh-lu, Ögedey Kaan tarafından 1231 yılında chung-shu-ling olarak tayin edilmiş (Gumilev 2002: 206) ve ona devletin bütün işlerini (maliye, adliye, idare) yürütme görevi verilmiştir. Devleti istediği gibi yönetmeye başlayan Yeh-lu Ch'u-ts'ai, politikasını tamamen Çin'in iç politikasına göre düzenlemiştir. O bütün gayretini, devlet yönetiminde bürokrasiyi kurmaya sarf etmiştir. Ögedey Kaan'ın güvenini kazanan Yeh-lu Ch'u-ts'ai, devlette en

yetkili memur olmuştur. Mahmut Yalavaç ile Yeh-lu Ch'u-ts'ai arasında eskiden temeli atılan rekabetçilik (Yuvalı 1997: 124) duygusu nedeniyle Yeh-lu Ch'u-ts'ai'nin gayretiyle Mahmut, devlet merkezinden uzaklaştırılmış olabilir. Çünkü bu dönemde Mahmut Yalavaç'ın merkezden uzaklaştırıldığını görmekteyiz. Bu dönemde Mahmut, Maverünnehir'in valisi olarak tayin edilmişken, Yeh-lu Ch'u-ts'ai ise Moğol Devleti'nin merkezinde yani Kaan'ın yanında baş vezir görevini yapmıştır. Böylece Yeh-lu, rakibinin Çin'den ve merkezden uzaklaşmasını sağlamış olsa gerekir. İki maliyecinin rekabeti, Yeh-lu'nun ölümüne kadar devam etmiştir. Çünkü 1240 yıllarına doğru gerginlik tekrar ortaya çıkmıştır.

2. Devlet Anlayışları

Cengiz Han dönemini kısaca değerlendirelim: Devlet bütçesini, idaresi altındaki toprakların gelirleri ve fetih ganimetleri oluşturmuştur. Bu nedenle maliye ve iletişim sistemlerinde iyi bir reform gerçekleştirilmiştir. Genel olarak şunları söyleyebiliriz: İşgal edilen ülkeler, askeri bölüklere ayrılır ve bu ülkeler, devletin gelir ve askerî deposuna dönüştürülür. Oraya da asker ve vergi düzenini denetleyen Moğol veya Türklerden görevliler baskak², tangmaş³ gönderilir. Merkeze haberlerin ve gelirlerin daha hızlı ve daha güvenli ulaşması için posta menzilleri⁴ teşkilatlandırılır. Kervan yolları da güvence altına alınır.

Ögedey Kaan, bazı reformları dışında Cengiz'in siyasetini takip etmiştir. O, ilk önce kendi muhafızlarını düzenler ve devlet sınırlarındaki kontrolü tekrar güçlendirir. Moğol Kanunu Yasa'yı⁵ değiştirmedeği gibi devletin bütün topraklarında uygulanmaya devam edilmesini emreder.

Ögedey, devlet yönetim organlarının gelişmesine ve devletin dış ve iç siyasette iktidarının güçlenmesine çaba harcamıştır. Bütün önemli işler büyük kardeşi Çağatay'ın tasdikinden sonra icra edilmiştir. Tabii bu konularda Çinli baş vezir Yeh-lu Ch'u-ts'ai başta olmak üzere Uygur vezir Çinkay ve Müslüman tüccar Mahmut Yalavaç'a danışıyordu (Vernadskiy 1997: 54). Ögedey Kaan'ın, saltanatı sırasında iletişim sisteminin tekrar güçlendirilmesi konusunda ön planda yer almışsa da adliye, maliye işlerinde ikinci planda yer aldığını görmekteyiz.

Yeh-lu Ch'u-ts'ai'nin düşündüğü bürokrasizmin gerçekleşmesine, devletin dayandığı askeri aristokrasi tabakası en büyük engeldi. Bürokrasizm için önce devletin dayandığı askeri aristokrasi tabakası zayıflatılmıyordu. Elbette bu siyasetinde onu destekleyen kendi ekibine de gereksinim vardı. Bunları iyi anlayan Yeh-lu Ch'u-ts'ai, hedefine ulaşmak için önce Kaan'ın güvenini kazandı. Böylece siyasetinin alt yapısını temin ettikten sonra harekete geçti. Devletin dayandığı askeri aristokrasi tabakasını sarsan türlü sınırlamalar ge-

tirdi, reformlar gerçekleştirdi. Devlet dairelerine, sınavları kazanan Çin asıllı, kültürlü 4030 kişi getirdi. Onun (bilhassa askeri aristokrasiye zarar vermek doğrultusunda konulan) maliye reformu, beklendiği gibi kısa bir süre içerisinde ordunun muhalefetine yol açarak devlette iki siyasi kampın oluşmasına neden oldu. Bu iki kamp aralarında ilk anlaşmazlık, 1233'de Sübetay'ın önderliğinde gerçekleşmiştir. İkincisi ise 1235'de Otçigin-noyan önderliğinde yapılan entrikada görülmüştür. Ögedey Kaan'ın saltanatı sırasında ortaya çıkan birbirine karşı hizibler şunlardır: (Esenberlin 2001: 182) 1) Eski askerî monarşi sistemini korumak isteyenler. 2) Askerî monarşi sistemini bürokratik sisteme dönüştürmeye çalışanlar.

Aslında baş vezirin devlet erkanında çok etkili ve yetkili olmasına Kaan'ın kendisi müsaade etmiştir. Bu arada B.Ögel de Ögedey Kaan'ın Yeh-lu Ch'u-ts'ai'a karşı şahsi bir saygısı olduğunu belirtmiştir. Yeh-lu Ch'u-ts'ai'in etkili olduğunu şu olay da ispatlamaktadır. Yeh-lu Ch'u-ts'ai'nin yürüttüğü siyasete itiraz eden askeri aristokrasi üyeleri, 1235 yılında ona karşı entrikada bulunmuşlardı. Entrika önderlerinden biri de Cengiz Han'ın kardeşi Otçigin-noyan'dı. Ögedey Kaan durumu öğrenmesine rağmen, han kardeşini cezalandırma hakkını baş vezire vermiştir.

3. Uygulamaları

Vergi sistemi: Cengiz Han döneminde Mahmut Yalavaç devlet içerisindeki herkesten vergi alma yani şahıs "Dink" prensibini, Yeh-lu Ch'u-ts'ai ise tüten her bacadan yani aile "Hu"den vergi alma görüşünü savunur. Bu iki maliyecinin görüşlerinden birincisi imparatorluk hazinesi için daha yüksek gelir sağladığından Mahmut Yalavaç'ın prensibi uygulamaya konulur, Ch'u-ts'ai'in prensibi ise onaylanmaz. Bu konuda A.Yuvalı "Mahmut Yalavaç'ın Cengiz Han ve oğulları yanındaki asıl kıymeti, getirdiği vergiler ve tahsil etme biçimindedir" fikrindedir (Yuvalı 1997: 124).

Ögedey zamanında Yeh-lu Ch'u-ts'ai'yin meydana getirdiği vergi reformu ile devlet, bir nevi sabit bütçeye geçmiştir (Grousset 1980: 251). Vergilemede Moğol ve Müslümanlara nispeten Çinliler'e imtiyazlı davranılmış; bu uygulama da görüş ayrıcalıklarına yol açmıştır. Çin'de Moğolların yeni yönetim aşaması, finans reformları yıllarında (1234-1236) nüfus sayımı⁶, ev işlerini kayda geçirmek ve vergileri düzene koymakla başlamıştır (Schurmann 1956: 365). Bilhassa Yeh-lu Ch'u-ts'ai tarafından Çin'e uygulanan vergi reformu, Çin'i düzensiz vergi toplamadan kurtarmıştır. 1236 yılında konulan vergi kategorileri şunlardır: 1) toprak vergisi mülkiyete dayandı. 2) baş vergisi, bireylerin kategorisine göre tahilla alındı. 3) Ev (hane)vergisi, ipekle alındı.

Çin'de hane başından alınan vergi, Moğol ve Müslümanlarda şahsa göre uygulanmıştır (Gumilev 2002: 208). V.Barthold'a göre, Çin'de devlet hazi-

nesine her iki aile 1 top Çin ipeğini, feodaller payına ise her beş aile 1 top Çin ipeğini getirmiştir (Barthold 1963: 536). Vergi, her bir aileden alınmış ve miktarı toprağın verimliliğine bağlı olmuştur: 111.48 m² topraktan 6.6 kilodan 13.12 kiloya kadar alınmıştır. Ticaret mallarından değerine göre 1/30 oranında vergi alınmıştır. Bununla birlikte tuzdan (40 chinden 28.4 gram gümüş) alınmıştır. Her bir insana ipek vergisi (gümüşle ödenmiş) ve tohum (Schurmann 1956: 364) vergileri de konulmuştur. Yine Barthold'a göre "Targu" ve ticaret vergileri, sadece Çin kaynaklarında kaydedilmiştir ama bu kuralın tüm imparatorluk topraklarında uygulanıp uygulanmadığı belli değildir (Barthold 1963: 534-535). Tohum vergisi, devletin batı topraklarından da alınmıştır.

Moğolların durumu şöyle idi: Cengiz Han zamanında Moğollar, herhangi bir vergi ödememeliydi (Vernadskiy 134). 1231 yılından itibaren Moğollara %1'lik vergi konulmuştur; yüz attan bir at alınmıştır. Yanı sıra yüz koyundan bir yaşındaki bir kuzu han sofrasına ve yüz koyundan bir koyun yardım vakfına alınmıştır (Vladimirstov: 2002: 410). J.Roux'ta, vergi tutarının Ögedey tarafından kararlaştırıldığını, Gizli Tarih'te et vergisi, süt vergisi, malzeme ve pirinç deposu, otlak yer ve suların bakımı, kuyu kazılması, posta teşkilatı hepsi önce büyük kardeşleri Çağatay'a sunuluyor ve ancak onun tasdikinden sonra icra ediliyor denilmektedir (Moğolların Gizli Tarihi 1995: 244).

1236 yılından itibaren ithal mallardan 1/30, şaraptan ise lüks mal olduğu için 1/10 satış fiyatına göre vergiler alınmıştır (Gumilev 2002: 208). Hayvan yetiştiricileri için hayvanların 1/100-i⁷ zirai ürünün 1/10-i, toprağın verimliliğine göre değişen bir toprak vergisi de konuldu ve lüks ürünler dışındaki mallara değerinin 1/30 oranındaki vergiyi kaldırdığını belirtmiştir. Kaynaklara göre sarayın masrafları için her yıl halkın sürülerinden iki yaşlı birer koyun alınması ve o bölgenin fakirleri için her yüz koyundan bir koyun, her on tagar tahıldan bir tagar tahıl verilmesi emredilmiştir.

1236 yılındaki finans reformunun Orta Asya ve Batı'yı biraz etkilediği bilinmektedir. M.Kafalı'ya göre "vergilerin içinde yalnızca kopçur Çağatay ulusu şartlarına uymaktadır. Çünkü diğer vergiler şehir şartlarının vergileridir. Yalnız galle adı ile orduya erzak ve hayvan temini gayesiyle aynı olarak tahsil olunan vergi vardır ki bu verginin de Çağatay ulusunda tatbik olduğu düşünülebilir" (Kafalı 2002: 352). M.Kafalı, Çağatay ulusundan bahsederken belki göçebelerden söz etmiş olabilir. Fakat Çağatay ulusunun sadece kırsal kesimleri değil aynı zamanda şehirlerin yoğunlaştığı bölgeleri de kapsadığını unutmamalıyız. Bu arada vergi konusunda Alaaddin mufti Buharî "Hairat al-fukaha va hacalat al-fuzala" (XIII.yy) adlı eserinde, Moğol hükümdarlarının Müslüman danışmanları yüksek vergi (harac, kopçur, tamga) ödemeye mecbur ettiğini ve bundan dolayı onların hepsi eğitim, öğretimlerini bıraktığını ve

geçinimini karşılamak için mesleğini değiştirdiğini kaydetmiştir (Çehoviç 1980: 227). E.Davidoviç, yukarıda söz edilen vergilerin dışında da birçok düzensiz “ihracat” ve “iltimasat” gibi vergilerin de olduğunu söylemiştir (Davidoviç 1980: 34). P.Carpini de Müslüman zanaatçıların Moğollara haraç ödediklerini kaydetmiştir (Trever vd.1950: 328). Bunu dikkate almamız gerekir. Moğol Devleti'nde sadece ruhanî sınıf üyeleri vergilerden muaf tutulmuştur.

A.Kurat'a göre Rusların Moğollara ödemeğe mecbur tutuldukları vergi ve mükellefiyetlerin cinsi ve miktarı da her zaman değişmiştir (Kurat 1948: 81). Rusya'dan alınan vergiler şunlardır: 1. vichod (harac); 2. arazi ürünü ve hayvan vergisi % 10; 3. damga yani gümrük ve ticaret vergisi; 4. kılan (poşlina); 5. sapanlık (poplujnoye); 6. yam (posta); 7. ulak (podvodi); 8. süsün (korm); 9.baç (mıt); 10 köprü parası, 11. kura efradı (parası); 12. ordu parası; 13. han avına yardım; 14. hediyeler, takdime (koltka); 15. elçilerin ağırlanması;

H.F. Schurmann, Yeh-lu Ch'u-ts'ai'in meslektaşı Mahmut Yalavaç'ın sonraki dönemlerde Orta Asya'nın finans sistemine bazı düzeltmeler yapmaya çalıştığını söylemiştir (Schurmann 1956: 369). Fakat bu konuda kaynaklarda böyle bir açıklamalar bulunmamaktadır.

Posta Teşkilatı: Moğol devletinde mesafelerin son derece uzaması, posta teşkilatının ehemmiyetini bir kat daha artırmıştır. Çünkü devlet topraklarında herhangi bir haberi ulaştırmada hep gecikmeler olmuştur. O zamana kadar habercilerin, devlet işleriyle gidenlerin gereksinimleri yol üzerindeki ahalden temin edilmiştir. Genellikle Yam teşkilatının haberleşme için kurulduğu söylenmişse de bu yolla gelirlerin de merkeze ulaşıldığını tahmin edebiliriz. Bu yüzden Yeh-lu Ch'u-ts'ai'in baş vezirliği sırasında Kaanlık hazinesinin doldurulmasını sağlayan önemli reformların biri de posta teşkilatının yeniden kurulması idi.

1235 yılında toplanan Kurultay'da Moğolistan'ın kuzeyinden devletin diğer bölgelerine giden posta durakları yani yam⁸ şebekesi kurulmasına karar verildi. Yamları kurmaya Kaan'dan bitikçi⁹ Kuriday, Çağatay'dan İmkolçin, Tayçutay, Batu'dan Suku-Mulçitay, Tuly'dan Sorkaktani-beki'nin emriyle İlcay gönderilmiştir (Reşidüddin 1960: 36).

Posta hizmetlerini denetleyen Yam dairesi devletteki idareyi iyi organize (Vernadskiy 1997: 133) etmek, işlerin gecikmesini önlemek, uzak ülkeler hakkında bilgi toplamak ve devlet işleri ile gitmekte olan şahısların halka baskısını gidermek için kurulmuştu. Robert Marshall'a göre “Karakurum, Asya'nın merkezi bir kent olmuştu. Bunun böyle olması için imparatorluğun

tüm uçlarını merkeze bağlayan bir iletişim sistemi olan Yam sistemi kurulması gerekirdi” (Marshall 1996: 45-46).

Karakurum’un bütün ihtiyaçlarını Çin karşıladı (Barthold 1963: 537). Karakurum’dan Çin’e kadar birbirinden 5 fersah uzaklıkta 37 yam, her yamda ise 1000 kişilik asker birliği nakledilmiştir. Her gün Karakurum’a 500 at arabasıyla yiyecekler getirilmiştir. V.Barthold posta konusunda: “Asya yerleşik devletlerine göre göçebelerin posta iletişim kurulu bambaşka örgütlendi ve posta sadece elçiler ve habercileri taşımaya tahsis edildi” diye bahsetmiştir (Barthold 1963: 536).

Yam için tüm ihtiyaçlar ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Tüm bunlar, her iki tümen bir yama ikmal yapacak biçimde, tümenler arasında paylaştırılmıştır (Chaliand 2001: 137-138). Her bir binlikten bir adam, bir at alınmıştır ve bunlar her zaman değiştirilmiştir. Yamalarda at ve koyun, seyahatçilerin içeceklerini (kımız) ve yiyeceklerini (et) temin etmek için beslenmiştir. Menzilden geçen görevlilerin atlılarına yiyecek, kendilerine yatacak yer ve yeni atlar temin edilmiştir. Habercilere, kimin emriyle yolculuk yaptıklarını belirten kimlik belgesi payza¹⁰ verildi. Önemli payza taşıyanlar, küçük payzalılara göre daha çok at kullanabilirdi. Yabancı elçilerin de at kullanma hakkı vardı (Vernadskiy 1997: 133).

Tüccarların yam hizmetlerinden bedava yararlanmaları Mönke Han zamanından itibaren yasaklanmıştır. Mahalli yönetimler ise yolcuların (payza taşıyanların) gerek duydukları anda yardımda bulunmalıydı. Yamlar her yıl teftiş edilmiştir. Posta sisteminde düzenli disiplin sağlanması için her tarafta tümenlerden istasyonları denetlemeye yamcı (yamcı) ve atlı postacılar (ulakçılar) nakledilmiştir. Basit bir postaya bayat (veya tıyan- nayat), başkente mahsus postaya da narıt veya barın denilmiştir (Barthold 1963: 537).

Ayrıca posta dışında devlette iletişimi kolaylaştırmak için kuyuların kazılması işi ele alınmıştır. Kervan yollarının daha gelişmiş bir nitelik kazanması için su ihtiyacının karşılanması büyük önem taşımaktadır. Ögedey, önemli yollarda kuyu açmakla görevli iki yüksek memur atamıştır. Moğol-Çin yıllığı Ögedey’in Müslüman ve Çin tarihçilerinin bahsetmediği bir faaliyetini daha zikretmiştir: O, halkı göçebelik yapmaları için otlaklara götürmeyi kararlaştırmış, bu işe Çinay ve Uyurtay’ı görevlendirmişti. Onların stepleri gözden geçirerek yerleşmeye uygun yer bulmaları ve kuyu kazdırmaları gerekirdi. Bazen halkın eskiden gelişmiş tarımsal bölgelere de götürüldükleri söylenmektedir (Barthold 1963: 538).

Ögedey zamanında maliye ve ulaşım işlerinin Çağatay Hanlığında nasıl yürütüldüğüne dair bilgiler yok denecek kadar az olsa da bu işlemler bütün İmparatorluk topraklarında aynı vaziyette gelişmiştir.

Sonuç

Sosyal tabakalar arasında siyasi çizgiler oluşturan Ögedey Kaan dönemi, sonraki dönemlerin büyük mücadelelerine ana kaynak olmuştur. Çin'in iç politikasına göre tanzim edilen maddeler yukarıda söz edildiği gibi bürokrasizme yönelikti ve savaştan sonraki Çin devletinin çabuk toparlanmasını sağlamıştı. Çok sayıda Çinli'nin devlet memuru olarak alınması devlette bürokratizmin gücünü arttırmaya yönelik siyasetin bir parçasıydı. Artık devlet bünyesinde farklı hizbler oluşmaya başlamıştı. Onları şöyle özetleyebiliriz: Temuge-otçigin'in taraftarları olan gaziler, (kendi istekleriyle Cengiz Han'a katılanlar. Yani Cengiz Han'ın Tangut, Tatar, Kerait, Naymanlara karşı seferlerindeki askerleri). Ordu safları yabancı mağluplardan oluşanlar. Yeh-lu Ch'u-ts'ai'in taraftarları yani bürokrasizm yanlıları. Daha aşağı rütbedeki Kerayit, Nayman, Kara-kıtay soyundan gelen askerler. Bunlar, Tuluy'un dul karısı Sorkaktani-beki ve oğullarına taraftar Nesturiler. Halk. Buarada Mahmut ve Mesut Yalavaçlar'ın hangi hizipte yer aldıklarından kaynaklarda bahsedilmemiştir.

Moğollar mağlup ettikleri ülkeleri, ilk baştan çok ağır vergilere bağlamıştır. Her Moğol idaresi altına alınan ülke önce yılda bir defa harac ardından da diğer vergileri ödemekle yükümlüydü. Kaynaklar vergi çeşidini sosyal-ekonomik kategoriye göre esas üç gruba ayırmaktadır. Bunlar: şehir halkından (tüccar ve zanaatçılardan) alınan tamga ve bağ vergisi, göçebelere alınan kopçur vergisi, ziraatçılardan alınan kalan (kılan) vergisidir. Bu vergilerin yanı sıra birçok özel vergi de alınmıştır. Son zamanlarda araştırmacılar Moğol Devleti'nde vergilerin 20'den fazla olduğunu düşünmektedir. Vergi miktarının ne kadar alınacağına dair maddelerin kararlaştırılmasına rağmen onun dışında bir çok vergiler de alınmıştır. Ayrıca işgal edilenlerin hizmet etmek (angarya) zorunluluğu da vardı.

Posta teşkilatı, her ne kadar düzenli, önceden iyi planlanmış olsa da Ögedey Kaan zamanında başarılı sonuca ulaşamamıştı. Posta teşkilatı sadece iletişimi kolaylaştırmak amacıyla değil devlet görevlilerinin halka baskısını önlemek için de kurulmuştu. Ancak posta iletişiminden sadece Moğol komutanları, noyanları değil tüccarlar da (kendi işleri ile yolculuk yapan) yararlanmıştı. Sonuçta bu sistem, halka faydasından daha çok zarar vermiştir. Posta teşkilatının örgütlenmesi hakkındaki kurallar verilecek at sayısına dair belli bir hüküm içermemekteydi. Bununla birlikte gönderilenler (haberci, elçi v.b.) çok yüksek taleplerde bulunmuşlardır. En çaresiz duruma düştüklerinde göçebe ve yerleşik ahaliye varmak maddesini çoğu menfaatine kullanmış ve istediği anda ahaliyi rahatsız etmiştir. Bunları önlemek için çıkartılmış yasa, buyruk ve emirlere de uyulmamıştır. Posta teşkilatının ancak Mönke Han zamanında iyi bir sonuca ulaşabildiği görülmektedir.

Açıklamalar

1. Eserin tam metni henüz bulunmamaktadır. E.Bretscheider, Çin kaynakları arasında bu seyahatnamenin sadece bir kısmını bulduğunu söylemiştir (Bretscheider: 1910: 9).
2. Buskak daha çok Han'ın temsilcisidir. Bu sözcüğün anlamı biraz belirsizdir (Jean Paul Roux: 2001: 270).
3. Memur unvanı diye tercüme edilmiş. Kozin, Palladius'a dayanarak Tangmaçin'i yabancı askerlerden kurulan kıtaların Moğol komutanı şeklinde tanımlamaktadır (Moğolların Gizli Tarihi 1995: 195).
4. Cengiz göçebe kabileleri itaate aldıktan sonra kervan güzergahlarındaki önemli mahallere "korakçı" denilen muhafız tayin ederek geçen her tacirin selamete yola devamını sağlamalarını emretmiştir (Kafesoğlu 1956: 232).
5. Cengiz Han'ın hakimiyeti sırasında Moğol örf, adetlerini, inançlarını ve hanın kararları ve uygulamalarını içeren hukuk kitabı "Yasa-name" yazılmıştır. Bu Yasa-name'nin yazıldığı kaynaklarda belirtilmişse de henüz metnin asıl nüshası bulunmamıştır. Fakat araştırmalarda Yasa-name'nin içeriği Arap, İran ve Ermeni tarihçilerine ve Moğolların Gizli Tarihi'ne dayanarak kısmen aydınlığa kavuşmaktadır. Yasa hakkında bilgi veren önemli kaynaklar şunlardır: A.Cüveyni, "*Tarih-i Cihan Güşa*", Reşidüddin, "*Cami at Tevarih*", "*İbn Batuta'nın Seyahatnamesi*", Mirhond'un "*Ravzat al-Dafa*" adlı dünya tarihine ait eserinin beşinci cildi, Markizi "*Kitab al Muvaiz v'al-İtibar*" (Alinge 1967: 34-35).
6. Çin tarihi Ganmu'da 1236 yılında Çin'de halk nüfusunu çıkarırken bütün memurlar her reşit adamı bir ev olarak sayılmasını istemişler. Çünkü batıda ve kendi ülkelerinde böyle sayılmıştır. Yeh-lu Ch'u-ts'ai, bu usule itirazda bulunmuş ve Kaan baş vezirin sözlerini kabul etmiştir. Böylece Çin'de 1.040.000 ev ortaya çıkmış (Nasonov 1940: 14).
7. Kopçur bedeli hayvan sürüsünün 1/100-i olarak tespit edilmiştir (Reşidüddin 1960: 36).
8. Moğollarda postaya ulag denilmiştir (Barthold 1963: 537); Türk dilinde "yam", Moğol yazılarında "cam", Çince "çjan"-dan (posta istasyonu) gelmiş (Reşidüddin 1960: 36).
9. bitigçi, defterdardır.
10. Payza, adıyla bilinen kimlik belgesi genelde tahtadan yapılmıştır. Yüksek mevki-lerdeki kişileri tanımlayanları gümüş ya da altın olmuştur. Ayrıca üzerindeki kaplan ya da atmaca gibi oymalar payzayı taşıyan kişinin rütbesini ilân ediyordu. Üç gümüş ve bir demir payza Petersburg'da Ermitaj'da bulunmaktadır.

Kaynakça

- ALINGE, Curt (1967), *Moğol Kanunları*, (çev. Coşkun Üçok), Ankara: Sevinç Matbaası.
- BARTHOLD, Vasiliy (1963), *Turkestan v Epohu Mongolskogo Naşestviya*, Moskova: İzdatelstvo Vostoçnoyi Literaturi.
- _____ (1990), *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (çev. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- BRETSCHNEİDER, E. (1910), *Mediaeval Researches from Eastern Asiatic Sources*, Vol. I, London.
- CARPİNİ, Johann de Plano, *Moğol Tarihi ve Seyahatnamesi 1245-1247*, (çev. Ergin Ayan), Trabzon.
- CÜVEYNİ, Alaaddin Ata Melik (1999), *Tarih-i Cihan-Güşa*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara: T.C.K.B.
- ÇEHOVİÇ, O. (1980), “Çerti Ekonomiçeskoy Jizni Maverannahra v Soçineniyah po Fikhu i Şurutu”, *Blijniyi i Sredniyi Vostok*, Moskva: 220-230.
- DAVİDOVİÇ, E. (1980), “Zoloto v Denejnom Hozyaystve Sredney Azii IX-XVIII vv”, *Blijniyi i Sredniyi Vostok*, Moskva: 55-69.
- _____ (1972), *Denejnoye Hozyaystvo Sredney Azii Posle Mongolskogo Zavoyevaniya i Reforma Masud-beka (XIII v.)*, Moskova.
- ERDEM, İlhan (1995), *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, AÜ, Ankara.
- ESENBERLİN, İlyas (2001), *Çingishan Potryasatel Vselennyoy*, Almatı: Fond Esenberlina.
- CHALIAND, Gerard (2001), *Göçebe İmparatorluklar Moğolistan'dan Tuna'ya*, (çev. Engin Sunar), İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- GUMİLEV, Lev (1992), *V Poyiskah bimişlennogo Tsarstvo*, Moskova: Tovarişçestvo Klişnikov, Komarov i K.
- _____ (2002), *Muhayyel Hükümdarlığın İzinde*, (çev. D. Ahsen Batur), İstanbul: Selenga Yay.
- GROUSSET, Rene (1980), *Bozkır İmparatorluğu Atilla/Cengiz Han/ Timur*, (çev. Reşat Uzman), İstanbul: Ötüken.
- HOWORTH, Henry (1880), *History of the Mongols from the 9th to the 19th Century*, London: Longmans, Green, and Co.
- _____ (1970), *History of the Mongols from the 9th to the 19th Century*, Taipei: Ch'eng Wen Publishing Co.
- KAFALI, Mustafa (2002), “Çağatay Hanlığı”, *Türkler*, C.8, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları: 345-358 *Kazakistan Tarihi (Köne Zamandan Bugünge Deyin, oçerk)*, (1994), Almatı: Davir.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1956), *Harezşahlar Devleti Tarihi (485-617/ 1092-1229)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- KURAT, Akdes Nimet (1948), *Rusya Tarihi başlangıçtan 1917'ye kadar*, Ankara. *Manghol-un Niuça Tobça'an (Yüan-Ch'ao Pi-Shi) Moğolların Gizli Tarihi* (1995), (çev. Ahmet Temir), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- MARSHALL, Robert (1996), *Doğudan Yükselen Güç Moğollar*, (çev. Füsün Doruker), İstanbul: Gençlik Yay.
- NASONOV, N. Arseni (1940), *Mongolı i Rus (İstoriya Tatarskoy Politiki Na Rusi)*, Moskova-Leningrad: İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR.
- ÖGEL, Bahaeddin (2002), *Sino-Turcica Çingiz Han'ın Türk Müşavirleri*, İstanbul: Kültür Sanat Yay.
- REŞİDÜDDİN (1960), *Sbornik Letopisey*, (çev. Yu.P.Verhovskiyi), II tom, Moskova: İzdatelstvo Akademiyi Nauk SSSR.
- ROUX, J. Paul (2001), *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket), İstanbul: Kabalca Yay.
- RUBRUK Wilhelm von (2001), *Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253-1255*, (çev. Ergin Ayan), İstanbul.
- SCHURMANN, F. Herbert (1956), "Mongolian Tributary Practces of the Thirteenth Century", *Harvard Journal of Asiatic Studies* V. 19, December, N 3, 4., USA: Harvard-Yengching İnstitute: 304-389.
- SPULER, Bertold (1988), *History of the Mongols. Based on Eastern and Western Accounts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries*, (trans. from German by Helga and Stuard Drummond), New York: Dorset Press.
- TEMİR, Ahmet (1976), "Türk- Moğol İmparatorluğu ve Devamı", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara: 912-925.
- TOGAN, Zeki (1981), *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul: Aksiseda Matbaası.
- _____ (1930), *Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti*, İstanbul.
- TREVER, K, Yakubovskiy, A, Voronets, M. (1950), *İstoriya Narodov Uzbekistana*, Tom 1, Taşkent: İzdatelstvo Akademii Nauk UzSSR.
- VERNADSKİYİ, Georgi (1997), *İstoriya Rossiyi (Mongoli i Rus)*, Tver Moskova: Lean -Agraf.
- VLADİMİRSTOV, B. (2002), *Rabotı po İstorii i Etnografii Mongolskih Narodov*, Moskva: Vostochnaya Literatura RAN.
- YUVALI, Abdulkadir (1997), *İlhanlılar Tarihi-I-Kuruluş Devri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yay.

The Administrative Approaches and Activities of Makhmud Yalavach and Yeh-Lu Ch'u-Ts'ai, the Two Governors of Jingiz Khan

Ganizhamal KUSHENOVA*

Abstract: Makhmud Yalavach and Yeh-lu Ch'u-ts'ai, advisors and governors of Jingiz Khan, had a very significant place among state authorities. Jingiz Khan regarded Makhmud Yalavach even more highly after Yalavach gave his support to taxing principles. This led to rivalry between the two economists. During the reign of Ugedey Khaan, Yeh-lu Ch'u-ts'ai was promoted to the highest position, and removed his rival Makhmud Yalavach from the state centre. He also used his power in government to develop China further and preferred the bureaucratic method in governing the state. He administered effective reforms to weaken the country's military aristocracy. Financial affairs created an opposition in government, and around 1240s opposing sects appeared in state administration. Yeh-lu Ch'u-ts'ai became successful in his policy.

Key Words: Ugedey Khaan, Makhmud Yalavach, Yeh-lu Ch'u-ts'ai, Finance, Postal Organization

* Ahmet Yesevi University, Center for Translation / Turkestan / KAZAKHSTAN
didaryavrum@yahoo.com

Два советника Чингизхана , Махмут Ялавач и Йех-Лу Ч'у-Тс'ай:Администрация государства и понятие и применение

Ганижамал Кушенова*

Резюме: Государство монголов при Чингизхане было государством, опирающимся на военную аристократию. Все государственные дела приводились в исполнение с решения правителя. Советники Чингизхана и в то же время его администраторы Махмут Ялавач и Йех-Лу Ч'у-Тс'ай занимали очень важное место в государственном управлении. Подтверждение принципов налога Махмутом Ялавачем перед Чингизханом повысило его роль еще на одну ступень. По этой причине между двумя финансистами началась конкуренция. Во время правления Угедей Каана Йех-Лу Ч'у-Тс'ай восходит на самую высокую должность, оттесняет своего соперника Махмута Ялавача от центра и становится первым человеком в государственном центре. Йех-Лу Ч'у-Тс'ай применяет свою власть для развития Китая. Для управления государством считает бюрократическое управление наиболее верным. Реформы, применяемые сотрясения военной аристократии дали результаты. Финансовые дела открыли дорогу оппозиции в государственном управлении. К 1240м годам в государственной структуре более явно начали проявляться различные группы. Йех-Лу Ч'у-Тс'ай стал удачливым в своей политике.

Ключевые Слова: Угедей Каан, Махмут Ялавач, Йех-Лу Ч'у-Тс'ай, Налоги, организация связи

*Переводческий Центр Университета Ахмета Ясави/ Туркестан/ Казахстан
didaryavrum@yahoo.com

bilig

Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi

©Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

Yayın İlkeleri

bilig, Kış/Ocak, Bahar/Nisan, Yaz/Temmuz ve Güz/Ekim olmak üzere yılda dört sayı yayımlanır. Her yılın sonunda derginin yıllık dizini hazırlanır ve Kış sayısında yayımlanır. Dergi, Yayın Kurulu tarafından belirlenen yurtiçi ve dışındaki kütüphanelere, uluslararası indeks kurumlarına ve abonelere, yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içerisinde gönderilir.

bilig, Türk Dünyasının kültürel zenginliklerini, tarihî ve güncel gerçeklerini bilimsel ölçüler içerisinde ortaya koymakta; Türk Dünyasıyla ilgili olarak, uluslararası düzeyde yapılan bilimsel çalışmaları kamuoyuna duyurmak amacıyla yayımlanmaktadır.

bilig'de, sosyal bilimler alanında, Türk Dünyasının tarihî ve güncel problemlerini bilimsel bir bakış açısıyla ele alan, bu konuda çözüm önerileri getiren yazılara yer verilir.

bilig'e gönderilecek yazılarda; alanında bir boşluğu dolduracak özgün bir makale olması veya daha önce yayımlanmış çalışmaları değerlendiren, bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan bir inceleme olması şartı aranır. Türk Dünyasıyla ilgili eser ve şahsiyetleri tanıtan, yeni etkinlikleri duyuran yazılara da yer verilir.

Makalelerin *bilig*'de yayımlanabilmesi için, daha önce bir başka yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bu durum açıkça belirtilmek şartıyla kabul edilebilir.

Yazıların Değerlendirilmesi

bilig'e gönderilen yazılar, önce Yayın Kurulunca dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Akademik tarafsızlık ve bilimsel kalite en önemli kriterlerdir. Uygun bulunanlar, o alandaki çalışmalarıyla tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı, üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir. Yazarlar, hakem ve yayın kurulunun eleştirisi ve önerilerini dikkate alırlar. Katılmadıkları hususlar varsa, gerekçeyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. Yayına kabul edilmeyen yazıların, istek hâlinde bir nüshası yazarlarına iade edilir.

bilig'de yayınlanması kabul edilen yazıların telif hakkı *Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığına* devredilmiş sayılır. Yayınlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve fotoğraflardan, kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yazım Dili

bilig'in yazım dili Türkiye Türkçesidir. Ancak her sayıda derginin üçte bir oranını geçmeyecek şekilde İngilizce ve diğer Türk lehçeleri ile yazılmış yazılara da yer verilebilir. Türk lehçelerinde hazırlanmış yazılar, gerektiği takdirde Yayın Kurulunun kararıyla Türkiye Türkçesine aktarıldıktan sonra yayımlanabilir.

Yazım Kuralları

Makalelerin, aşağıda belirtilen şekilde sunulmasına özen gösterilmelidir:

1. Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalı ve **koyu** harflerle yazılmalıdır.

2. Yazar ad(lar)ı ve adresi: Yazarın adı, SOYADI BÜYÜK HARFLERLE olmak üzere, **koyu**, adresler ise normal ve *eğik karakterde* harflerle yazılmalı; yazarın görev yaptığı kurum, haberleşme ve e-posta (e-mail) adresi belirtilmelidir.

3. Özet: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en fazla 150 kelimedenden oluşan Türkçe özet bulunmalıdır. Özet içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemelidir. Özeti altında bir satır boşluk bırakılarak, en az 3, en çok 8 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Makalenin sonunda, yazı başlığı, özet ve anahtar kelimelerin İngilizce ve Rusçaları bulunmalıdır. Rusça özetler, gönderilmediği takdirde dergi tarafından ilave edilir. (İngilizce yazılarda Türkçe özet de eklenmelidir.)

4. Ana Metin: A4 boyutunda (29.7x21 cm.) kâğıtlara, MS Word programında, *Times New Roman* veya benzeri bir yazı karakteri ile, 10 punto, 1.5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa kenarlarında 3'er cm. boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır. Yazılar 10.000 kelimeyi geçmemelidir. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, **koyu değil eğik harflerle** yazılmalıdır. Alıntılar tırnak içinde verilmeli; beş satırdan az alıntılar satır arasında, beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan 1.5 cm içeride, blok hâlinde ve 1 satır aralığıyla 1 punto küçük yazılmalıdır.

5. Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir ve gerektiği takdirde başlıklar numaralandırılabilir. Ana başlıklar (ana bölümler, kaynaklar ve ekler) büyük harflerle; ara ve alt başlıklar, yalnız ilk harfleri büyük, koyu karakterde yazılmalı; alt başlıkların sonunda iki nokta üst üste konularak aynı satırdan devam edilmelidir.

6. Şekiller ve Çizelgeler: Şekiller, küçültmede ve basımda sorundan kaçınmak için siyah mürekkep ile düzgün ve yeterli çizgi kalınlığında aydın ve beyaz kağıda çizilmelidir. Her şekil ayrı bir sayfada olmalıdır.

Şekiller numaralandırılmalı ve açıklamaları her şeklin altına başlığıyla birlikte önce Türkçe, sonra İngilizce olarak yazılmalıdır. Çizelgeler de şekiller gibi, numaralandırılmalı ve açıklamalar her çizelgenin üstüne başlığıyla birlikte önce Türkçe, sonra İngilizce olarak yazılmalıdır.

Şekil ve çizelgelerin başlıkları, kısa ve öz olarak seçilmeli ve her kelimenin ilk harfi büyük, diğerleri küçük harflerle yazılmalıdır. Gerekliğinde, açıklayıcı dipnot veya kısaltmalara şekil ve çizelgelerin hemen altında yer verilmelidir.

7. Resimler: Parlak, sert (yüksek kontrastlı) fotoğraf kâğıdına basılmalıdır. Ayrıca şekiller için verilen kurallara uyulmalıdır.

Şekil, çizelge ve resimler toplam 10 sayfayı (yazının üçte birini) aşmamalıdır. Teknik imkâna sahip yazarlar, şekil, çizelge ve resimleri aynen basılabilecek nitelikte olmak şartı ile metin içindeki yerlerine yerleştirebilirler. Bu imkâna sahip olmayanlar, bunlar için metin içinde aynı boyutta boşluk bırakarak içine şekil, çizelge veya resim numaralarını yazabilirler.

8. Kaynak Verme: Metin içinde göndermeler, parantez içinde aşağıdaki şekilde yazılmalıdır.

(Köprülü 1944); (Köprülü 1944: 15).

Birden fazla yazarlı yayınlarda, metin içinde sadece ilk yazarın soyadı ve ‘vd.’ yazılmalıdır:

(Gökay vd. 2002).

Notlar, sadece açıklama için kullanılmalı ve metnin sonunda verilmeli, buradaki göndermeler de metin içindeki gibi olmalıdır.

Kaynaklar kısmında ise, birden fazla yazarlı yayınların diğer yazarları da belirtilmelidir.

Metin içinde, gönderme yapılan yazarın adı veriliyorsa kaynağın sadece yayın tarihi yazılmalıdır:

“Tanpınar (1976: 131), bu konuda”

Yayın tarihi olmayan eserlerde ve yazmalarda sadece yazarların adı; yazarı belirtilmeyen ansiklopedi vb. eserlerde ise eserin ismi yazılmalıdır.

İkinci kaynaktan yapılan alıntılarda, asıl kaynak da belirtilmelidir:

“Köprülü (1926)” (Çelik 1998'den).

Kişisel görüşmeler, metin içinde soyadı ve tarih belirtilerek gösterilmeli, ayrıca kaynaklarda da belirtilmelidir. İnternet adreslerinde ise mutlaka kaynağa ulaşma tarihi belirtilmeli ve bu adresler kaynaklar arasında da verilmelidir:

www.tdk.gov.tr/bilterim (15.12.2002)

9. Kaynaklar: Metnin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak aşağıdaki şekillerden birinde yazılmalıdır. Kaynaklar, bir yazarın birden fazla yayını olması halinde, yayımlanış tarihine göre sıralanmalı; bir yazara ait aynı yılda basılmış yayınlar ise (1980a, 1980b) şeklinde gösterilmelidir:

Köprülü, Mehmet Fuat (1961), *Azeri Edebiyatının Tekamülü*, İstanbul: MEB Yay.

Timurtaş, F. Kadri (1951), "Fatih Devri Şairlerinden Cemalî ve Eserleri", *İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, IV (3): 189-213.

Shaw, S. (1982), *Osmanlı İmparatorluğu*, çev. M. Harmancı, İstanbul: Sermet Matb.

Yazıların Gönderilmesi

Yukarıda belirtilen ilkelere uygun olarak hazırlanmış yazılar, biri orijinal, diğer ikisi fotokopi olmak üzere üç nüsha olarak, disket veya yazılabilir diskle birlikte **bilig** adresine gönderilir. Yazarlarına raporlar doğrultusunda geliştirilmek ve/veya düzeltilmek üzere gönderilen yazılar, gerekli düzenlemeler yapılarak disketi ve orijinal çıktısıyla en geç bir ay içinde tekrar dergiye ulaştırılır. Yayın Kurulu, esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler yapılabilir.

Yazışma Adresi:

Ahmet Yesevi Üniversitesi

bilig Dergisi Editörlüğü

Taşkent Cad. 10. Sok. No: 30

06430 Bahçelievler / ANKARA / TÜRKİYE

Tel: (0312) 215 22 06

Fax: (0312) 215 22 09

www.yesevi.edu.tr/bilig

bilig@yesevi.edu.tr

bilig

Journal of Social Sciences of the Turkish World

©Ahmet Yesevi University Board of Trustees

Editorial Principles

bilig is published quarterly: Winter/January, Spring/April, Summer/July and Autumn/October. At the end of each year, an annual index is prepared and published in Winter issue. Each issue is forwarded to subscribers, libraries and international indexing institutions within one month after its publication.

bilig is published to bring forth the cultural riches, historical and actual realities of the Turkish World in a scholarly manner; to inform the public opinion of international level scientific studies on the Turkish world.

Articles primarily related to social sciences subjects and those dealing with past and current issues and problems, suggesting solutions are published in *bilig*.

Articles forwarded for publication should be original, contributing to knowledge and scientific information in related fields or bringing forth new views and perspectives on previously written scholarly papers. Articles introducing works and personalities of particular importance, informing readers of new activities related to the Turkish world can also be published in *bilig*.

In order for any article to be published in *bilig*, it should not have been previously published or accepted to be published elsewhere. Papers presented at a conference or symposium may be accepted for publication if clearly indicated so beforehand.

Evaluation of Articles

Articles forwarded to *bilig* are first reviewed by the Editorial Board in terms of journal's publishing principles. Academic objectivity and scientific quality are considered of paramount importance. Those considered acceptable are initially referred to two referees who are well-known for their works in relevant fields. Names of the referees are kept confidential and referee reports are safe-kept for five years.

For publication of articles, two positive reports are required. In case one referee report is negative while the other is favorable, the article may be forwarded to a third referee for further evaluation or alternatively the board, based on the contents of the reports may feel confident to make a final decision. The authors are to consider the criticism, suggestions and corrections offered by the referees

and by the editorial board. If they disagree, they are entitled to counterpresent their views and justifications. Final decision rests with the editorial board. Only original copies of the declined articles are returned upon request.

The royalty rights of the accepted articles are considered transferred to Ahmet Yesevi University Board of Trustees. However the overall responsibility for the published articles belongs to the author of the article. Quotations from articles including pictures are permitted with full reference to the article.

The Language

Turkish is the language of the journal. Articles in English or in other Turkish dialects may be published, not to exceed one third of an issue. Articles submitted in other Turkish dialects may be published after they are translated into Turkish, upon the decision of the Editorial Board as necessary.

Writing Rules

In general, following rules are to apply to writing for *bilig* articles:

- 1. Title of the article:** Title should be suitable for the content and one that expresses it best, and should be in bold letters.
- 2. Name(s) and address(es) of the author(s):** Names and surnames are written in capital letters and bold, addresses in normal italic letters; the institution the author is associated with, his/her contact and e-mail addresses should also be specified.
- 3. Abstract:** At the beginning, the article should include an abstract in Turkish, briefly and laconically expressing the subject in maximum 150 words. There should be no reference to used sources, figure and chart numbers. Leaving one line empty after the body of abstract, there should be key words, minimum 3 and maximum 8 words. At the end of the article there should be titles, abstracts and key words in English and Russian. In case Russian abstract is not submitted it will be included by the journal. (An English abstract should also accompany the articles in Turkish)
- 4. Main Text:** Should be typed in MS Word program in Times New Roman or similar font type, 10 type size and 1,5 line on A4 format (29/7x21cm) paper. There should 3 cm free space on the margins and pages should be numbered. Articles should not exceed 10.000 words. Passages that need emphasizing should not be bold but in italic. Quotations should be in italic and with quotation marks; inquotations less than 5 lines between lines and those longer than 5 lines should be typed with indent of 1,5 cm in block and with 1 line space.
- 5. Section Headings:** Main, interval and sub-headings can be used in order to obtain the well-arranged narration of information in the article and these headings may be numbered if necessary. Main headings (main sections, references and appendices) should be in capital letters; interval and sub-

headings should be bold and their first letters in capital letters; at the end of the sub-headings writing should continue on the same line after a colon (:).

6. **Figures and Tables:** Figures should be drawn on tracing or white paper in ink so as not to cause problems in printing or reducing the size. Each figure should be on a separate page. Figures should be numbered with a caption of the title in Turkish first and English below it.

Tables should also be numbered and an explanation have the title in Turkish first and English below it. The titles of the figures and tables, and also explanations should be clear and concise. The first letter of each word should be capitalized. When necessary footnotes and acronyms should be placed below the captions.

7. **Pictures:** Should be on highly contrasted photo papers. Furthermore, rules for figures and tables are applied to pictures as well. In special cases, color pictures may be printed.

The number of pages for figures, tables and pictures should not exceed 10 pages. (one-third of article) Authors having the necessary technical equipment and software may themselves insert the related figures, drawings and pictures into the text. Those without, shall leave the proportional size of empty spaces for pictures within the text, numbering them.

8. **Indicating sources:** Endnotes should only be used for explanation, and at the end of the text.

References within the text should be given in parentheses as follow:

(Köprülü 1944); (Köprülü 1944: 15)

When sources with several authors are referred, the name of the first author is given and for others 'et. al' is added.

(Gökay et al. 2002)

Full reference, including the names of all authors should be given in the list of references. If the name of the referred author is given within the text, then only the publication date should be written:

“Tanpınar (1976: 131) on this issue”

In the sources and manuscripts with no publication date, only the name of the author; in encyclopedias and other sources without authors, only the name of the source should be written.

In secondary sources quoted, original source should also be pointed to:

“Köprülü (1926)” (in Çelik 1998).

Personal interviews can be indicated by giving the last name(s) and the date(s); moreover they should be stated in the references.

www.tdk.gov.tr/bilterim (15.12.2002)

9. **References:** Should be at the end of the text in alphabetical order, in one of the ways shown below. If there are more than one source by the same author,

then they will be listed according to their publication date; sources of the same author published in the same year will be shown as (1980a, 1980b):
Köprülü, Mehmet Fuat (1961), *Azeri Edebiyatının Tekamülü*, İstanbul: MEB Yay.
Timurtaş, F.Kadri (1951), “Fatih Devri Şairlerinden Cemalî ve Eserleri”, *İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, IV (3) : 189-213.
Shaw, S. (1982), *Osmanlı İmparatorluğu*, çev. M. Harmancı, İstanbul: Sermet Matb.

How to Forward Articles

The articles duly prepared in accordance with the principles set forth are to be sent in three copies; one original, two photocopied forms with a floppy disk or compact disc, to **bilig** at the address given below. The last corrected fair copies in diskettes and original figures are to reach **bilig** not later than one month. Minor editing may be done by the Editorial Board.

Correspondence Address

Ahmet Yesevi Üniversitesi

bilig Dergisi

Taşkent Caddesi, 10. Sok. Nu: 30

06490 Bahçelievler - ANKARA / TÜRKİYE

Tel: (0312) 215 22 06 Fax: (0312) 215 22 09

www.yesevi.edu.tr/bilig

bilig@yesevi.edu.tr